

نقش مهارت های اجتماعی کودکان در تربیت مدیران تحول آفرین آینده

فاطمه السادات موسوی^۱

کارشناسی ارشد، علوم اجتماعی، گرایش جامعه شناسی، دانشگاه یزد

چکیده

از آن جاییکه در خصوص دوره نوجوانی به عنوان دوره حساس زندگی باید گفت که رشد شناختی جسمی و روانی افراد هم حق و هم یک مسئولیت است که باید برای همه نوجوانان تضمین شود تا در بزرگسالی موفقیت کسب نمایند، در دوران متوسطه بخشی از مسائل مربوط به مدیریت زمان کلاسها، مدیریت مالی مدرسه و برنامه ریزیهای آموزش باید با همکاری خود دانش آموزان انجام شود تا بهتر بتوانند کاربرد این مهارتها را درک کنند. همچنین دانش آموزان باید نقشهایی را در مدرسه بپذیرند تا برای حل آن از شبکه سازی، کار تیمی و سایر مهارت های مدیریتی استفاده کنند. بازدید از سازمانهای مختلف خدماتی و تولیدی در برنامه های دوره متوسطه نیز در آموزش مهارتها میتواند راهگشا باشد. بنابراین خط مشی گذاران و برنامه ریزان برای پرورش مدیران باید حداقل نیازهای ده سال آینده را پیش بینی کنند و برنامه ریزی لازم به صورتی انجام شود که فرد در هر مقطع تحصیلی سطحی از مهارتهای مدیریتی مورد نیاز آینده را بصورت کاربردی فراگیرد. به جهت بهبود شرایط آموزشی و ایجاد تحول بنیادی پیشنهاد می شود از روش تربیت مبتنی بر فطرت که در آموزش و پرورش فعلی مورد غفلت واقع شده است، استفاده شود.

واژگان کلیدی: مهارت های اجتماعی، تربیت مدیران، کودکان، مدیران تحول آفرین

^۱ نویسنده مسئول: vahid.emamgholizadeh.67@gmail.com

شخص انسان به عنوان کوچکترین واحد فیزیکی در مطالعات جامعه شناسی به حساب می‌آید برای توصیف و درک مفاهیم اجتماعی مانند گروه اجتماعی نهاد اجتماعی و طبقه اجتماعی باید شخص انسان مورد بررسی قرار گیرد. جامعه شناسی به مطالعه واقعیت‌های مربوط به پدیده‌های مادون و مافوق انسانی نمی‌پردازد و این سخن که رفتار اعضای یک جامعه پاسخی غریزی به بازتاب‌های محیطی می‌باشد، از مدت‌ها قبل از سوی جامعه‌شناسان کنار گذاشته شده است. امتیاز انسان بر دیگر موجودات آن است که وی می‌تواند در قالب مفاهیم مختلف فکر کند انتخاب کند و تصمیم بگیرد. علاوه بر آن انسان می‌تواند پیش‌بینی کرده برنامه ریزی نماید و برای آینده خود تصمیم‌گیری کند همچنین می‌تواند درباره کنش‌ها و واکنش‌های خود به تامل و چاره‌اندیشی بپردازد و از سوی دیگر مشاهدات و تجربه‌های مختلف نشان داده است که اعضای جامعه به یک نسبت مساوی از هوش و استعداد‌های انسانی بهره‌مند نیستند و گروهی می‌توانند از استعداد‌های خود به نحو مطلوب استفاده نمایند. اما در مجموع می‌توان گفت که در همه‌ا‌ه انسان‌ها زمینه بروز یک رفتار عادی و استاندارد شده وجود دارد و به همین دلیل است که همه انسان‌ها را می‌توان تحت عنوان شخص اجتماعی به حساب آورد. موجود انسانی یک واحد تام می‌باشد. این واحد بودن به این معنی نیست که فقط می‌توان او را از یک دیدگاه مورد مطالعه قرار داد. شخص اجتماعی به مانند یک منشور می‌که دارای سطوح مختلفی است و از هر سطح و زاویه می‌توان آن را مورد بررسی قرارداد شخص انسان به عنوان یک واحد فیزیولوژیکی موضوع مطالعه علم زیست‌شناسی و علوم وابسته قرار می‌گیرد انسان به عنوان واحد اخلاقی که می‌تواند خیر و شر را تمیز دهد موضوع مطالعه فقها و حقوقدانان و علمای اخلاق است. انسان به عنوان واحد روان‌شناختی که دارای علایق، و ناآگاهانه می‌باشد موضوع مطالعه روانشناسان، روانکاوان و روانپزشکان قرار می‌گیرد. در مجموع می‌توان گفت که همه اینها نه با چند شخص بلکه تنها با یک شخص انسانی سروکار دارند. از سوی دیگر جامعه‌شناسی وقتی می‌گوید یک شخص منظور آن است که او نسبت به اشخاص و سایر اعضای جامعه دارای تمایل و رغبت و نیاز می‌باشد.

کنش اجتماعی واحد اساسی و سلول بنیادین در مطالعات اجتماعی به حساب می‌آید امتیاز انسان بر سایر موجودات در آن است که نحوه و ماهیت رفتارهای او نسبت سایر موجودات متفاوت به نظر می‌آید. به عبارت دیگر انسان‌ها به گونه‌ای عمل می‌کنند که موجودات دیگر توانایی انجام آن را دارا نمی‌باشند. رفتار انسان‌ها همواره با تفکر، اندیشه و تدبیر همراه می‌باشد. از این رو می‌توان گفت عمل به معنای رفتار معنی‌دار و آگاهانه است اما از سوی دیگر تلاش انسان برای ایجاد و برقراری ارتباط و رابطه با سایر اعضای جامعه به میل طبیعی او به اجتماعی‌زدگی کردن مربوط می‌شوند این تمایل انسان‌ها را به سوی ایجاد روابط با دیگران سوق داده و موجبات تداوم حیات اجتماعی جوامع را فراهم می‌سازد به سخن دیگر کنش به عنوان ابتدایی‌ترین عنصر مشترک زندگی اجتماعی بشری در برگیرنده یک مجموعه از رفتارها است که انسان‌ها برای رسیدن به اهداف معین نسبت به یکدیگر انجام می‌دهند. از این رو به عمل جهت‌گیری شده به سوی شخص دیگر اصطلاحاً کنش اجتماعی گفته می‌شود.

تعامل اجتماعی کنش (متقابل اجتماعی)

هرگاه عملی از شخصی سرزند که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد، اصطلاحاً به این عمل متقابل دوسویه تعامل اجتماعی یا کنش متقابل اجتماعی گفته می‌شود در این صورت میان این دو شخص یک رابطه اجتماعی برقرار می‌گردد. همچنین لازم به ذکر است که در زمینه ایجاد و شکل‌گیری تعامل اجتماعی حضور و وجود اشخاص دیگر ضروری و مهم می‌باشد. به طوری که شخص در رابطه با دیگران باید حضور آنها را مدنظر قرار می‌دهد. مثلاً اگر دو کودک در کنار یکدیگر به فعالیتی کاملاً مستقل بپردازند در این وضعیت بین این دو شخص هیچگونه رابطه اجتماعی برقرار نگردیده است از طرف دیگر لازم به ذکر است که در هنگام پاسخ به کنش اجتماعی لازم است که مخاطب معنای کنش فرد را به نحو مطلوب فهمیده باشد.

به عبارت دیگر فرد با رفتار خود نشان می‌دهد که انتظارات فرد اول را متوجه شده است برآیند تعامل اجتماعی منجر به شکل گیری مفهوم دیگری به نام گروه اجتماعی میشود.

گروه اجتماعی

در جامعه گروه های مختلفی را میتوان شناسایی نمود. به نخستین نوع گروه به هرگونه گروهی که جمع شدن معمولی و تصادفی افراد اصطلاحاً "تجمع اطلاق میشود مانند مسافران یک اتوبوس و تماشاگران یک بازی ورزشی. گروه دوم به تعدادی از افراد اطلاق می شود که دارای برخی ویژگیهای مشترک باشند و اصطلاحاً به عنوان رده نامگذاری میشوند. مانند گروه مردمی، قومی، نژادی شغلی و جنسی نوع سوم گروه به تعدادی از افراد گفته میشود که در الگوی کنش متقابل بطور منظم و مستمر سهیم هستند. به عبارت دیگر پس از آنکه بین افراد تعامل اجتماعی شکل گرفت، آنها سعی کرده تا موارد مشترک را یافته و تقویت نمایند. با توجه به اشتراکات. موجود رفته رفته این مجموعه از افراد تشکیل یک مجموعه واحد را داده که از آن تعبیر به "ما" می شود. در صورتی که مای تشکیل شده سطحی و زودگذر، باشد رابطه بین افراد به سرعت از بین میرود. یعنی نوع اول از گروه (تجمع) اما اگر میزان شباهتها به درجه ای باشد که موجبات تحکیم روابط افراد را فراهم سازد، مای تشکیل شده تعمیق می گردد و تعامل افراد بایکدیگر تداوم و استمرار می یابد و در این صورت به این تجمع افراد اصطلاحاً گروه اجتماعی گفته میشود. لذا گروه اجتماعی به معنای تجمع مجموعه ای از افراد است که دارای تعامل نسبتاً مستمر و پایدار بوده و نسبت به یکدیگر دارای احساس پیوند باشند از این رو کنش متقابل پایدار، احساسات و عواطف مشترک، دارا بودن هدف یا اهداف مشابه و مشترک از جمله مهمترین گروههای اجتماعی گروه نخستین و گروه دومین است برای شناخت این دو گروه لازم است دو مفهوم "گماین شافت و گزل" شافت را که توسط جامعه شناس آلمانی تونیس مطرح شده است، تعریف کرد تا میان دو نوع روابط اجتماعی تفکیک ایجاد شود. روابط گماین شافت با پیوندهای نزدیک عاطفی صمیمانه حس متقابل، مشخص میشود اما در روابط گزل شافت تاکید بر روابط رسمی مبتنی بر رقابت و نفع شخصی استوار می باشد. بهترین نمونه روابط گماین شافت را میتوان در میان اعضای یک خانواده یافت که معمولاً روابط صمیمانه داشته و در کنشهای متقابل با یکدیگر به همکاری میپردازند نمونه های دیگری از این روابط را میتوان در بین گروههای هم بازی و باشگاههای کوچک جستجو کرد روابط گزل شافت در میان اعضای یک موسسه نهاد سازمان اداری و نظامی وجود دارد از این رو گفته شده است روابط گروه نخستین یا اولین را میتوان همانند روابط گماین شافت و روابط گروه ثانویه یا دومین را همانند روابط گزل شافت در نظر گرفت ویژگیهای بنیادین گروه نخستین عبارت است از تماس مستقیم روابط صمیمانه رو در رو و چهره در چهره و پیوندهای عاطفی نیرومند و به تعبیر دیگر، گروهی از افراد که با یکدیگر رابطه نزدیک صمیمی شخصی و غیررسمی دارند، گروه نخستین را تشکیل میدهند برخی از ویژگیهای گروه دومین عبارت است از روابط غیر شخصی، رسمی، عدم تعلق خاطر به گروه پیوندهای عاطفی، اندک فراهم آمدن اعضای گروه برای انجام یک وظیفه شغلی معین و لذا می توان گفت گروهی از افراد که یکدیگر را از نزدیک کمتر میشناسند و عمدتاً روابط غیرصمیمی و رسمی دارند تشکیل یک گروه دومین را میدهند و لذا این گروه معمولاً گروههای کاری و شغلی میباشند.

مهارت اجتماعی مجموعه توانمندی هایی است که موجب موفقیت در زندگی اجتماعی فرد می شود. هر فرد برای زندگی موفق در یک جامعه، علاوه بر مهارت های فردی به مهارتهای دیگری نیاز دارد که از آن به عنوان مهارتهای اجتماعی یاد می کنند. (وست وود، ۱۹۸۱)

مهارت های اجتماعی، مجموعه رفتارهایی اکتسابی هستند که از طریق مشاهده مدل سازی تمرین و بازخورد آموخته می شود و دارای ویژگیهای زیر است و رفتارهای کلامی و غیر کلامی را در بر می گیرند و پاسخهای مناسب و موثر را در بردارند، بیشتر جنبه تعاملی، داشته تقویت اجتماعی را به حداکثر می رسانند و بر اساس ویژگی ها و محیطی که فرد در آن واقع شده

است توسعه می یابند و از طریق آموزش رشد میکنند میچلسون ۱۹۸۳ به نقل از کرامتی (۱۳۸۱) مهارت های اجتماعی بخشهایی از رفتار میباشند که از جهت آغاز و پایداری روابط مثبت با دیگران برای فرد مهم هستند. وست وود، (۱۹۸۱) در تعریف مهارت، اجتماعی ویژگیهای ذیل مورد قبول اکثر محققان است: ۱- ارتباط فرد به فرد که شامل تبادل و تفسیر پیام هاست.

۲- عوامل موثر در یادگیری رشد پیدا میکنند و علاوه بر شخصیت، فرد تجارب گذشته و تعامل بین فردی او نیز در رسیدن به هدف موثر هستند.

۳- به صورت کلامی (سخن لغات یا (جملات و یا غیر کلامی استفاده از چشم تن، صدا بیان چهره ای و ژستها می باشد.

۴- از فرهنگ و گروه اجتماعی که فرد در آن زندگی می کند، تأثیر می پذیرد.

۵- از طریق اجتماعی رشد پیدا میکند این شیوه تقویت در صورتی موثر است که مورد علاقه فرد بوده و برانگیزاننده باشد.

۶- طبیعت دو جانبه دارند و رفتارهای دو سویه را می طلبند از عوامل محیطی، سن، جنس و موقعیت دیگر افراد، تأثیر می پذیرد. (وران، کلی (۲۰۰۲)

مایکسون در ارزیابی نشانهای مهارت اجتماعی به شش عنصر اصلی اشاره می کند

۱- مهارت های اجتماعی به طور معمول آموخته می شوند.

۲- شامل مجموعه ای از رفتارهای کلامی و غیر کلامی گوناگون ویژه اند.

۳- مستلزم داوطلب شدن و ارائه پاسخهای مناسب و مؤثرند.

۴- تقویتهای اجتماعی دیگران را به حداکثر می رسانند.

۵- ماهیتی تعاملی دارند و به زمان بندی مناسب و تأثیر متقابل برخی از رفتارها احتیاج دارند.

۶- تحت تأثیر عوامل محیطی همچون، سن، جنس پایگاه طرف مقابل می باشند.

اجزای مهارت را فرایندهای واحدی نظیر نگاه کردن و تکان دادن سر، یا رفتارهایی در روابط اجتماعی مانند سلام کردن و دهند. فرایندهای اجتماعی به توانایی فرد در ایجاد رفتار ماهرانه بر اساس قواعد و اهداف مربوطه خداحافظی کردن تشکیل و در پاسخ به بازخوردهای اجتماعی اشاره دارند.

این تمایز نیاز فرد را به نظارت بر موقعیت ها و تغییر رفتار در برابر واکنش سایر افراد می سنجند. مهارت های اجتماعی را هم دارای جنبه های مشهود و هم دارای عناصر شناختی نامشهود میدانند عناصر شناختی نامشهود افکار و تصمیماتی است که باید در ارتباطات متقابل بعدی گرفته شود یا انجام گیرد. این عناصر همچنین مقاصد و بینش فرد دیگری را شامل می شود که واکنش در برابر آن احتمالاً بر اندیشه های طرف مقابل تأثیر می گذارد. (ایسلر و فردریکسن، ۱۹۸۰) رشا و آشر مهارتهای اجتماعی را شامل رفتارهایی دانسته اند که در تعامل موفق و مناسب با دیگران به کار می رود و این مهارت ها با داشتن پایه و شناخت اجتماعی از قبیل ادراک اجتماعی و استدلال ظهور می یابد.

مورگان به این نکته اشاره دارد که مهارتهای اجتماعی نه تنها امکان شروع و تداوم روابط متقابل و مثبت را با دیگران فراهم آورد، بلکه توانایی نیل به اهداف ارتباط را نیز در شخص ایجاد لیبرمن کنش متقابل اجتماعی را به یک فرآیند مرحله ای که هر مرحله یک مجموعه از مهارت های متفاوتی است تجزیه نموده است. (ده بزرگی، ۱۳۷۵)

مرحله اول ارتباط نیازمند مهارت گیرندگی است و شامل مهارت هایی است که برای ت د توجه کردن و درک درست اطلاعات اجتماعی متناسب که در موقعیتهای وجود دارد لازم میباشد چون متناسب بودن رفتار میان فردی وابسته به موقعیت هاست اتفاق رفتار اجتماعی درست بستگی زیادی به شناخت صحیح نشانهای میان فردی و محیطی دارد که ما را به سمت پاسخ های موثر رهنمون سازد. مثال های مهارتهای گیرندگی شامل شناخت متناسب اشخاصی است که با آن ها تعامل می

کنیم. می کنند در واقع شنیدن صحیح آنچه دیگران بیان می کنند و دانستن شناخت صحیح احساسات و امیالی که دیگران بیان اهداف شخصی فردی که با ما تعامل می نماید، می باشد.

در مرحله دوم ما نیازمند مهارت‌های پردازشی میباشیم برای موفق شدن در رویارویی میان، فردی نیازمند به این هستیم که بدانیم میخواهیم چه چیزی را به دست آوریم و چگونه میتوانیم به بهترین وجه آن را کسب کنیم انتخاب مهارت هایی که برای کسب اهداف نزدیک موثر هستند مستلزم توانایی حل مشکل به شیوه منظم و سازمان یافته می باشد. بعد از درک اطلاعات اجتماعی متناسب با موقعیت مهارت‌های گیرندگی و شناخت مهارت‌های لازم برای تعامل (مهارت های صحیح پردازش) باید مهارت ها را به طرز شایسته ای برای تکمیل موفقیت آمیز مبادله های میان فردی به اجرا در آورد. مرحله سوم از ارتباط مستلزم مهارت‌های فرستندگی رفتارهای واقعی درگیر در تبادل اجتماعی می باشد. مهارت های فرستندگی شامل محتوای کلامی یا آنچه که بیان میشود و اینکه چگونه پیام با دیگران ارتباط پیدا می کند، می شود.

ارتباط خوب مستلزم درک صحیح اجتماعی مهارت‌های گیرندگی و توانایی برنامه ریزی شناختی مهارت های پردازش قبل از دادن یک پاسخ رفتار موثر مهارت فرستندگی) می باشد.

هارجی و همکارانش با بررسی رفتارهای اجتماعی در مجموع بر این نکات تاکید دارند:

- ۱- نخست این که رفتارهای اجتماعی هدفمندند ما از این رفتارها برای کسب نتایج مطلوب استفاده خلاف سایر رفتارها که اتفاقی یا غیر عمدی هستند مهارت‌های اجتماعی هدف دارند. ۲- دومین ویژگی رفتارهای اجتماعی ماهرانه به هم مرتبط بودن این توانایی هاست. یعنی آنها رفتارهای متفاوتی هستند که به منظور هدف ویژه مورد استفاده قرار میگیرند و ما به طور همزمان از آنان استفاده ۳- سومین ویژگی مهارت های اجتماعی متناسب بودن آن با وضعیت است. فردی از لحاظ اجتماعی ماهر است که بتواند رفتارهایش را متناسب با انتظارات دیگران تغییر دهد به این ترتیب داشتن ارتباط ماهرانه به استفاده صحیح از لحاظ بافتی) و تسهیل کننده (از نظر رفتاری از شیوه‌های برقراری ارتباط مناسب کار آمد با دیگران، بستگی دارد.
- ۴- چهارمین ویژگی مهارت‌های اجتماعی این است که این مهارت ها در واقع واحدهای رفتاری مجزا هستند. فردی که از لحاظ اجتماعی مهارت دارد قادر است رفتارهای مختلف و مناسبی داشته باشد این تواناییهای اجتماعی را در قالب عملکرد رفتاری، پی ریزی میکنند این نکته یکی از ویژگیهای بارز ارتباط اجتماعی ماهرانه است مهارت‌های اجتماعی آموختنی در حال حاضر تمامی محققان اختلاف نظر دارند که اکثر رفتارهای اجتماعی آموختنی هستند.
- ۵- آخرین مورد از ویژگیهای مهارت‌های اجتماعی این است که افراد بر این مهارتها کنترل شناختی دارند. بنابراین کسی که از لحاظ اجتماعی کمبود مهارت دارد، ممکن است عناصر مهارت اجتماعی را فرا گرفته باشد اما از فرآیندهای فکری لازم برای استفاده از این عناصر در تعاملات خود بی بهره باشد.

تربیت مهارت‌های اجتماعی

مهارت های اجتماعی پایه شامل موارد زیر می شود

- ۱- ارتباط چشمی توانایی ایجاد ارتباط چشمی با دیگران هنگام گوش دادن به سخن آ ما و یا هنگامی که فرد با آن ها حرف می زند دست کم برای یک دوره ی زمانی کوتاه.
- ۲- بیانات چهره ای مانند خندیدن و ابراز علاقه کردن
- ۳- فاصله ی اجتماعی: دانستن اینکه انسان در چه فاصله ای نسبت به فرد مقابل قرار بگیرد و چه زمانی برقراری تماس بدنی مناسب است.
- ۴- چگونگی صدا مثل حجم صدا زیری و بمی صدا میزان گفتار، وضوح و محتوا

- ۵- احوالپرسی با: دیگران آغاز ارتباط یا پاسخ گویی به احوالپرسی مانند دعوت کردن یک کودک دیگر برای پیوستن به بزرگسالان در بعضی فعالیت ها.
- ۶- گفتگو کردن مهارتهای محاورهای مناسب سن بیان احساسات سوال، کردن گوش، کردن ابراز علاقه و پاسخ دادن به پرسش دیگران.
- ۷- بازی و کار کردن با: دیگران رعایت کردن مقررات مشارکت قول، دادن کمک، کردن نوبت، گرفتن تعارف با دیگران، قدردانی و ابراز تأسف.
- ۸- جلب توجه و یا درخواست: کمک با استفاده از راه های مناسب

مبانی نظری

تحول سیستم آموزشی

پسته (۲۰۱۶) در تحقیق خود با عنوان آینده پژوهی آموزش دانشگاهی رشته های مدیریت در ایران با بهره گیری از فنون فرا رشته ای آینده پژوهی مدلی برای آینده نگاری آموزش دانشگاهی رشته مدیریت با به کارگیری ابزارهای شناختی و سناریونگاری ارائه می کند بر اساس نتایج این تحقیق، سناریوی تولید و بازرگانی بسترهای فناوری اطلاعات تخصصی شدن و محتوای دروس به ترتیب رتبه اول تا چهارم را از جهت اولویت در آینده نگاری آموزش دانشگاهی رشته مدیریت ایران از دید این پژوهش کسب کردند علاوه بر این یافتههای این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که برنامه ریزان و سیاست گذاران حوزه آموزش ایران واجب است که بازنگری در سیستم آموزشی را در صدر برنامه های خود قرار دهند (۵). مسعود دلیلی و ویلی (۲۰۱۹) در مقاله خود با عنوان "شرکتهای کوچک و متوسط آرژانتین چگونه مسئولیت اجتماعی خود را در جهت توسعه آموزشی، تعریف میکنند" به بررسی رویکردهای مسئولیت اجتماعی شش شرکت کوچک و متوسط در آرژانتین می پردازد. نتایج این تحقیق نشان میدهد که شرکتهای کوچک و متوسط در، آرژانتین بیشتر تمرکز خود را در هنگام عمل به مسئولیت اجتماعی، خود بر روی توسعه آموزش و ایجاد ابتکارات آموزشی در این کشور، متمرکز کرده اند (۶). بازررو واگنوا و دگبویا (۲۰۱۸) در مقاله خود با عنوان "سیستم آموزشی روسیه، وضعیت فعلی و چشم انداز آینده به دنبال بررسی سیستم آموزش و پرورش کشور روسیه با دیدگاهی جدید هستند این مطالعه نشان میدهد که چگونه فضای آموزشی، آنلاین سیستمهای کاراموزی بخشهای تخصصی ادارات دولتی و سایر موسسات علمی فرهنگی کشور را تحت تاثیر قرار داده است. اصلاح سیستم آموزشی و تطابق آن با رویکردهای جدید میتواند بطور مداوم مهارتهای حرفه ای معلمان را بهبود بخشد که تاثیر مثبتی بر روی روند آموزش و عملکرد تحصیلی دانش آموزان و دانشجویان خواهد داشت (۷).

آموزش مدیریت به نوجوانان

نوجوانی یک دوره طبیعی برای یادگیری اکتشافی تفریح و جستجوی احساسات است (۸۹). به معنای دقیق تر، نوجوانی به دوره ای اشاره دارد که نشانگر گذار از کودکی به بزرگسالی است. از نظر تاریخی این دوره بطور معمول از سن ۱۲ تا ۱۸ سالگی را شامل میشود که تقریباً زمان شروع بلوغ مطابقت دارد (۱۰). محققین دیگر این دوره را از ۱۱ سالگی تا ۲۱ سالگی میدانند و آن یک دوره مهم رشد زندگی فرد تعریف میکنند که پر از تغییرات، بیولوژیکی، شناختی عاطفی و اجتماعی متمایز است (۱۱؛ ۱۲). این دوره با تغییرات بیولوژیکی همچون افزایش هورمونها و غدد جنسی توسعه خصوصیات جنسی ثانویه و تغییر در ماهیچه ها و تراکم چربیها همراه است (۱۳) این دوره همچنین با افزایش رفتارهای پرخطر و همچنین افزایش واکنشهای عاطفی همراه است. این دوره با تغییراتی در محیط اجتماعی و مدرسه مانند گذراندن وقت کمتر با والدین و

گذراندن وقت بیشتر با همسالان و همچنین استقلال بیشتر همراه است این تغییرات رفتاری تحت تأثیر هر دو عوامل داخلی و خارجی است و این دوره را باید به عنوان یک دوره رشد مفهوم سازی نمود (۱۴).

این دوره یک توسعه تدریجی به سمت، استقلال تصمیم گیری و بزرگسالی است. با این حال نوجوانان غالباً با شرایطی رو به رو هستند که ممکن است آمادگی آن را نداشته باشند و احتمالاً بسیاری از آنها درگیر رفتارهای پرخطر مانند استفاده از الکل دخانیات و درگیر شدن در یک رابطه جنسی محافظت نشده میشوند (۱۵).

کودکان در هر سنی میتوانند نقشهای مدیریتی را بر عهده گیرند اما در ادبیات نظری جای خالی توجه به مدیریت در نوجوانان احساس می‌شود. از نظر تاریخی کلپهایی همچون کلپه‌های ورزشی فرصتهای محدودی را برای این افراد فراهم کرده اند تا خود را در نقش مدیریت تجربه کنند (۱۶). همانگونه که مونتگومری و کپو (۲۰۱۵)، خاطر نشان کردند؛ مدرسه تجربه اصلی سازمانی ما در کودکی و بزرگسالی است و به عنوان بزرگترین تجربه سازمانی کودکان در دوره کودکی است. بر این اساس آنها پیشنهاد میکنند منطقی است که فرض کنیم یادگیری اولیه ما در مورد فرهنگ سازمانی و نقشهای سازمانی از مدرسه شروع میشود کودکان بطور متوسط ۱۲ سال قابل توجه را آنجا سپری می کنند (۱۷).

فارغ از پژوهشهای انجام شده که بر لزوم تحول سیستمهای آموزشی و شیوه های آموزش تاکید دارند، تحقیقاتی که به طور مستقیم به آموزش مدیریت در دانش آموزان پرداخته باشند در دسترس محقق قرار نگرفت اما با توجه به شایستگیهای مدیران که در ادامه به آن اشاره گردیده به طور غیر مستقیم به آموزش مهارتهای مورد نیاز مدیریت به رده های سنی مختلف پرداخته شده است. از جمله میتوان به پژوهشهای فراگیری مبتنی بر تاثیر آموزش مهارتهای اجتماعی (SST)، حل تعارض، مدیریت استرس مهارتهای خود، مدیریتی، همدلی ارتباطات بین، فردی، آموزش ذهن آگاهی به کودکان و نوجوانان و همچنین مدیریت رفتار کودکان با محوریت مدرسه و اثرات جوی در کلاس بر آموزش این مهارتها اشاره نمود.

شواهد زیادی برای اثبات نقش مهمی که نقایص مهارتهای اجتماعی و شایستگیهای اجتماعی در تعیین سازگاری عاطفی و رفتاری کودکان دارند وجود دارد در دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ اشتیاق زیادی در مورد پتانسیل آموزش مهارتهای اجتماعی به عنوان درمانی برای انواع مختلف آسیب شناسی روانی وجود داشت. اما بعدتر اسپنس تحقیق خود در سال ۲۰۰۳ هدف آموزش SST به کودکان و جوانان را افزایش توانایی انجام رفتارهای اصلی اجتماعی برای دستیابی به موفقیت در موقعیتهای اجتماعی مهم دانست (۱۸) و مطالعات حبیبی و بهادری خسروشاهی (۲۰۱۷) اثر بخشی آموزش مهارتهای خودمدیریتی را به دانش آموزان دوره متوسطه مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که آموزش مهارتهای خودمدیریتی بر از خودبیگانگی، تحصیلی تعلل ورزی و زورگویی دانش آموزان تأثیر دارد در واقع آموزش مهارتهای خود مدیریتی باعث کاهش از خودبیگانگی تحصیلی تعلل ورزی و زورگویی در دانش آموزان میشود.

همچنین یافته های این پژوهش ضرورت توجه جدی برنامه ریزان و مسئولین را به موضوع از خودبیگانگی، تعلل ورزی و زورگویی دانش آموزان نشان داده است (۱۹). ارشادی چهارده ذبیحی و کیومرثی (۲۰۲۱) پژوهشی با هدف تعیین اثر بخشی آموزش مسئولیت پذیری بر مدیریت زمان و هدف گذاری نوجوانان دختر انجام دادند نتایج این تحقیق که بر روی نوجوانان دختر مقطع متوسطه اول منطقه نه تهران صورت گرفته نشان داد که آموزش مسئولیت پذیری باعث بهبود مدیریت زمان و هدف گذاری آنان میشود (۲۰) آموزش مدیریت استرس نیز به دانش آموزان مقاطع مختلف تحصیلی نیز در تحقیقات بسیاری مورد توجه قرار گرفته است. نتایج پژوهشی که با رویکرد فرا تحلیل تأثیر برنامههای مدرسه را با هدف قرار دادن مدیریت استرس یا مهارتهای مقابله ای در کودکان و نوجوانان مدرسه ارزیابی می کند، نشان میدهد که برنامه های مدرسه با هدف مدیریت استرس یا مهارتهای مقابله ای در کاهش علائم استرس و افزایش مهارتهای مقابله ای موثر است (۲۱).

نقش مدارس

مدرسه در فرایند نگاه به آموزش و پرورش جایگاه ویژه و حساسی دارد این اهمیت و حساسیت به دلیل تاثیرگذاری مدرسه در فرایند رشد و توسعه انسان به عنوان محور توسعه است. که این نقش مدیران و دانش و شایستگی آنها را دو چندان مینماید براساس اسناد تحولی آموزش و پرورش، "مدرسه در افق چشم انداز بیست ساله جلوه ای از مراتب حیات طیبه و جامعه صالح، کانون عرضه خدمات و فرصتهای تربیتی زمینه ساز درک و اصلاح موقعیت توسط مریبان و تکوین و تعالی هویت آنان براساس نظام معیار اسلامی میباشد بنابراین نقش مدرسه در تربیت نسلی مؤمن، متخلق به اخلاق اسلامی، پرسش، گر، فکور، پویا، خلاق، کارآفرین سالم و بانشاط و.... نقش اساسی و تحول آفرین خواهد بود (۲۲).

نقش مدارس در آموزش مهارتهای شغلی نیز در تحقیقات بسیاری مشهود بوده و ابرسازمانهای دنیا نسبت به شکاف موجود بین آنچه دانش آموختگان در مدارس می آموزند و مهارتهایی که در آینده در سازمانها نیاز دارند معترضند شرکتهایی مانند مایکروسافت، اپل، سیسکو و پیرسون از سیستم آموزشی آمریکا انتقاد کرده و رویکردهای آموزشی را برای پرورش مهارتهای لازم برای مواجه با قرن ۲۱ منسوخ میدانند و خواستار تمرکز بیشتر بر توسعه این مهارتها به عنوان تفکر انتقادی، حل؟ مسئله، خلاقیت و ارتباطات هستند. تونی واگنر همچنین در کتاب ۲۰۰۸ خود، شکاف دستاورد جهانی تحلیلی قانع کننده از این مسئله ارائه داده است. او نتیجه گرفت که امروز، "حتی بهترین مدارس ما مهارتهای جدید بقا را که کودکان ما نیاز دارند آموزش نمیدهند." (۴). جانسون، جرج آرمسترانگ، لایمن داجرتی و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی تحت عنوان "مدیریت رفتاری برای کودکان و نوجوانان ارزیابی شواهد به بررسی اثر بخشی مداخلات خانواده محور، مدرسه محور و یکپارچه با بررسی ادبیات و مطالعات فردی منتشر شده از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۲ پرداخته اند. در نهایت نتایج مثبتی که در ادبیات یافت شد شامل موارد ذیل بود

- رفتار بیرونی را کاهش میدهد
- علائم کم توجهی کمتر دیده میشود.
- مهارت های اجتماعی و سازمانی بهبود یافته (۲۳).
- شایستگی های مدیران در قرن حاضر

جذب پرورش و حفظ منابع انسانی در هر سازمانی به عنوان مهمترین چالش در عصر امروز به شمار می آید که این مهم جز ارتقاء سطح دانش، اطلاعات مهارتها و شایستگیهای مدیران و در یک جمله، و پرورش مدیران به صورت برنامه ریزی شده و نظام مند حاصل نمیگردد برای درک بهتر آنچه به عنوان

شایستگی مدیران در ادبیات جهانی شناخته میشود به بررسی مدل‌های ارائه شده می پردازیم. روبن (۲۰۱۹) در مدل تحلیلی خود از شایستگی مدیران به عامل به شرح ذیل اشاره نموده است: (۲۴)

مهبانویی، قلی پور و ابویی اردکان (۲۰۱۶)، مدلی از شایستگیهای مورد نیاز مدیران ارائه نمودند. این مدل دارای ابعاد ذیل میباشد

دانش و آگاهی عمومی هوش و استعداد ارزشها و نگرشها صفات، شخصی، مهارتهای ارتباطی، مهارت تصمیم گیری مهارت، رهبری توانایی مدیریت (۲۶) در نهایت مضاف بر موارد ذکر شده ظهور جامعه اطلاعاتی رقابت فزاینده بین کشورها، حرکت های منطقه ای و به دنبال آن تغییرات جامعه دولتها را متوجه این مطلب نموده است که برای تضمین بقای خود نیازمند پیش بینی تغییرات احتمالی و واکنش مناسب به آن تغییرات هستند. از این رو، نهادهای اجتماعی به ویژه سازمانهای دولتی ۲ کشور برای مقابله کامل در آینده با این سوالات روبرو هستند که به کدام دانش، مهارتها و صلاحیت ها نیازمند خواهند بود و نقش آموزش در تحقق نیازهای فعلی و آتی سازمانها چه باید باشد؟ (۲۷) کسی به طور قطع نمیتواند ابراز نظر کند که قرن بیست و یکم دارای چه ویژگیهایی خواهد بود اما آنچه مسلم است این است که دنیا مانند هزاران سال قبل روال آرام و کندی نخواهد

داشت و بسی جای امید است که انسان با تکیه بر هوش و تفکر خود که از ویژگیهای ستایش شده او در قرآن کریم میباشد و به واسطه ی آن به عنوان اشرف مخلوقات معرفی شده است راهکارهایی در برابر موانع قرن بیابد (۲۸)

بحث و نتیجه گیری

روبن (۲۰۱۹) معتقد است مهارت لازم برای تعامل موثر در محیطهای بین فردی گروهی، سازمانی و عمومی باید به مدیران آموزش داده شود در این عامل میتوان به مواردی همچون ایجاد اعتبار و اعتماد، اقناع روابط بین فردی و تیم، سازی گوش دادن و سوال کردن، شنیدن و صحبت کردن و تسهیل مذاکره و حل، اختلاف اشاره نمود اسلان و پاموکو (۲۰۱۷) معتقدند که مدیران برای تشخیص نوع رابطه با کارکنان مشتریان ذینفعان رقبا و خانواده باید آموزش ببینند. آنها همچنین معتقدند که مهارتهای خود مدیریتی مربوط به ویژگیهای شخصیتی، مدیران، دید آنها نسبت به زندگی و نحوه برخوردشان با آنچه که در زندگی اتفاق میافتد را شامل میشود. آسومنگ (۲۰۱۴)، منظور از این مهارت را داشتن ثبات عاطفی عزت نفس، کنترل خودکارآمدی، شجاعت، خودآگاهی، سخت کوشی صداقت صبور بودن خلاقیت و سازگاری میدانند (۳۴) مهبانویی و همکاران (۲۰۱۶)، معتقدند که مهارت صحبت کردن و گوش دادن موثر ایجاد فضای یادگیری علاقه به حل مشکلات از جمله ویژگیهای مهارتهای یک مدیر است که باید با آموزش فرا بگیرد در نهایت این شایستگیها با تحقیقات بارن و کلوس (۲۰۱۴) رایسن (۲۰۱۴)، اله قلی پور و همکاران (۲۰۱۲) همراستا است

همانطور که پیشتر اشاره شد به موضوع پرورش این قبیل مهارتها در نوجوانان به صورت پراکنده در تحقیقات پرداخته شده است که از جمله میتوان به موارد ذیل که مؤلفههای آن همراستا با مضامین این پژوهش است اشاره نمود کوچران و فراری (۲۰۰۹) در مقاله خودشان مهارتهای موفقیت در آینده جوانان در قرن حاضر را شامل مهارتهای تفکر ارتباطات کار تیمی و رهبری یادگیری مادام العمر و خود جهت دهی تصویب و کاربرد فن آوری، حرفه گرایی و اخلاق دانستند و تاکید کردند در قرن بیست و یکم، ایده آماده سازی جوانان برای نیروی کار معنای جدیدی پیدا کرده است تغییر به سمت اقتصاد دانش این نگرانی گسترده را ایجاد کرده است که جوانان بدون داشتن مهارتهای مذکور که کارفرمایان بیشتر به کارشان وارد میشوند وارد نیروی کار میشوند (۳۸). اسپنس (۲۰۰۳) کمبود مهارتهای اجتماعی و شایستگیهای اجتماعی را در رشد و نگهداری بسیاری از اختلالات عاطفی و رفتاری دوران کودکی و نوجوانی موثر میدانند و نتیجه می گیرد که آموزش این مهارتها به کودکان و نوجوانان در ایجاد تغییر در رفتارهای خاص اجتماعی مؤثر بوده است (۱۸). دورلاک ۴ (۲۰۱۰) در فراتحلیل برنامههای ارتقا مهارتهای شخصی و اجتماعی در کودکان و نوجوانان نشان داد که در مقایسه با گروه کنترل شرکت کنندگان افزایش قابل توجهی در درک خود و پیوند با مدرسه رفتارهای اجتماعی، مثبت نمرات مدرسه و سطح پیشرفت تحصیلی و کاهش قابل توجهی در مشکل رفتاری داشتند. (۳۸) همچنین تحقیقات آرتور و همکاران، ۱۹۹۸، باند و هاف ۲۰۰۴، دورلاک ۱۹۹۷، ۲۰۰۳، دوزنبری و فالکو ۱۹۹۵ گرشام ۱۹۹۵، لاد و میز ۱۹۸۳، سالاس و کانن - بوورز ۲۰۰۱ با نتایج این تحقیق همراستا است (۳۹)

تحقیق مک کریتی و همکاران (۱۹۹۹) درخصوص اجرای دوره مهارتهای خود مدیریتی از جمله مهارت های رهبری مدیریت، خشم مدیریت، کار، همدلی، مدیریت استرس و برای دانش آموزان دبیرستانی اشاره کرد که در اجرای این برنامه با عنوان "قلب" هوشمند دانش آموزان در زمینه هایی از جمله استرس و مدیریت خشم رفتارهای پرخطر مدیریت کار و تمرکز و روابط با خانواده همسالان و معلمان پیشرفتهای چشمگیری را به نمایش گذاشتند و نتایج ادغام برنامه های درسی با دوره های طراحی شده برای آموزش مهارتهای خود مدیریتی به کودکان را اثر بخش خوانده است. همچنین نتایج این مطالعه نشان میدهد که از طریق یادگیری و تمرین تکنیکهای موثر مدیریت خود، میتوان پیشرفتهای قابل توجه روانشناختی رفتاری و فیزیولوژیکی را در کودکان دبیرستانی به دست آورد (۴۰). همچنین علیدادی و همکاران (۲۰۲۱) به ارائه مدل خود مدیریتی

در دانش آموزان پایه ششم مدارس پرداختند (۴۱) در پژوهشی دیگری، غلامی احمدی و حرمتی (۲۰۲۱) کوشش نمودند تا الگوی برنامه درسی برای آموزش مهارت‌های همدلی در دوره متوسطه را طراحی نمایند، یافته‌ها که آموزش همدلی موجب افزایش همدلی می‌گردد این نتایج همسو با تحقیقات باترز ۲ (۲۰۱۰)، بریانت ۳ (۱۹۸۲) و بارون کوهن و ویترایت (۲۰۰۴) است (۴۲) کراگ (۲۰۰۶) به فرا تحلیل برنامه‌های درسی با هدف مدیریت استرس در کودکان و نوجوانان پرداخت و نتیجه گرفته که برنامه‌های مدرسه با هدف مدیریت استرس یا مهارت‌های مقابله‌ای در کاهش علائم استرس و افزایش مهارت‌های مقابله‌ای موثر است (۲۱) این نتایج با تحقیقات همپل و همکاران (۲۰۰۷) هولن و همکاران (۲۰۱۳) گلژاینا و همکاران (۲۰۱۸) همراستا بود (۴۳:۴۴:۴۵) نتایج تحقیق جانسون و همکاران (۲۰۱۴) در زمینه آموزش مدیریت استرس به دانش آموزان نشان می‌دهد مراحل مذاکره و روش‌های میانجیگری را فرا گرفتند. آنها توانایی استفاده از آن روشها و مهارتها را در حل تعارضات زندگی واقعی نشان دادند. حتی وقتی آنها از نظر عاطفی شدید به طور جدی و طولانی مدت با همکلاسیها درگیر بودند، تمایل داشتند از روشهای مذاکره و میانجیگری استفاده کنند موفقیت برنامه میانجیگری همسالان همچنین در کاهش درگیری دانش آموزان به معلمان و مدیر و در دفعات استفاده دانش آموزان از توانایی خود برای مذاکره و میانجیگری در محیطهای دیگر غیر از کلاس منعکس میشود. (۲۳). نتایج این تحقیق با براکمن و همکاران (۲۰۱۰) و ترنکو و همکاران (۲۰۱۰) نیز همراستا بود (۴۶:۴۷). مضمون فراگیر دیگر برنامه ریزی و سیاست کلی نظام آموزش و پرورش شامل توانمندسازی مدیران معلمان و مربیان استفاده از روشهای نوین اولویت شایسته سالاری برنامه ریزی استراتژیک و آموزش با نگاه به نیازهای آینده است یکی از دغدغه‌های اصلی کارشناسان تیم، خبره عدم برخورداری مدیران و معلمان مدارس از تواناییها و مهارت‌های مدیریتی بود و معتقد بودند فردی که خود حائز این شرایط نباشد نمی‌تواند به دانش آموزان این مهارتها را بیاموزد پژوهش اسیدو کومی (۲۰۱۳) دریافت که مدیران موفق دارای مهارتها استراتژیها و رویکردهایی هستند که باعث میشود به رهبران مؤثر تبدیل شوند. رهبران نوآوری که یک فرهنگ و محیط را با ایجاد روابط سالم با تمامی ذی نفعان برای یادگیری ایجاد کرده و به اندازه کافی فروتن هستند هم چنین از طریق طراحی و ایجاد ساختارهایی برای معلمان دانش آموزان و جامعه برای کارکردن با هم بر موفقیت دانش آموزان تأثیر میگذارند (۴۸) یانگ ۲۰۱۶ معتقد است اجرای مدل شایستگی مدیران مدارس دارای پیامدهای مهمی برای معلمان و رهبران آموزشی میباشد به طوری که موجب توسعه حرفه‌ای معلمان و مدیران مدارس خواهد بود. کانول و یونگ (۲۰۱۳) نیز معتقدند که پیامد اصلی تدوین و به روزرسانی شایستگیهای مدیران مدارس افزایش محسوس انتظارات عملکردی از رهبران آموزشی و افزایش یادگیری دانش آموزان است (۴۹) روشهای تدریس دروس نیز اگرچه به سمت تغییر و کاربردی شدن حرکت می‌کنند اما این حرکت بسیار آهسته تر از تغییرات محیطی و جهانی است بنابراین شایسته است که همیشه برنامه‌های درسی با توجه به نیازهای آینده تدوین شوند و برای آن برنامه ریزی استراتژیک انجام شود. بازروا و همکاران (۲۰۱۸) بیان کردند که اصلاح سیستم آموزشی و تطابق آن با رویکردهای جدید میتواند بطور مداوم مهارت‌های حرفه‌ای معلمان را بهبود بخشد که تاثیر مثبتی بر روی روند آموزش و عملکرد تحصیلی دانش آموزان و دانشجویان خواهد داشت. پسته (۲۰۱۶) برنامه ریزان و سیاست گذاران حوزه آموزش ایران واجب است که بازنگری در سیستم آموزشی را در صدر برنامه‌های خود قرار دهند. بازروا و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله خود با عنوان سیستم آموزشی روسیه، وضعیت فعلی و چشم انداز آینده نشان دادند که چگونه فضای آموزشی، آنلاین سیستمهای کارآموزی بخشهای تخصصی ادارات دولتی و سایر موسسات علمی فرهنگی کشور را تحت تاثیر قرار داده است

منابع

- 1- Entezari, M.S. (2016), The role of training on quality management and productivity of human resources in education and the model of organizationa lexcellence. 2nd

- International conference on Modern Research's in Management Economic and Accounting, Kualalumpur, Malaysia.
- 2- Gholipur, R., Fani, A., Ragheb, F., Amiri, M., Mehr Mohammadi, M. (2018). Designing Policy Making Model in Iranian Education by Capability Approach. *Public Policy*, 4(3), 159-176. [doi: 10.22059/ ppolicy.2018.68432]. [in Persian]
 - 3- Ahmadi, A. A., Rajabi, M. M., Amini, M.T. & Arab Asadi, H. (2016). Designing an alavi management model for training top managers of the Islamic Republic of Iran. *Scientific Journal of Islamic Education*, 24(32), 77-107. [in Persian]
 - 4- William C., S., Schwartz, R., & Ferguson, R. F. (2011). *Pathways to prosperity: Meeting the challenge of preparing young Americans for the 21st century*. Cambridge, MA: Pathways to Prosperity Project, Harvard University Graduate School of Education, http://www.gse.harvard.edu/news_events/features/2011/Pathways_to_Prosperty_Feb2011.pdf.
 - 5- Peste, M. (2016). *Futurology of university education in management in Iran*. Master thesis in industrial management, Qom University. [in Persian]
 - 6- Massoud, J., Daily, B. & Willi, A. (2019). How do Argentine SMEs define CSR? Cases in educational social development, *World Journal of Entrepreneurship Management and Sustainable Development*, [DOI 10.1108/WJEMSD-10-2018-0090].
 - 7- Bazarova, T. Waganova, W. & Dagbaeva, N. (2018). A system of continuing pedagogical education in Russia: Current state and prospects. *International Journal of Educational Management*, 7(32), 1215-1222, [DOI 10.1108/IJEM-11-2017-0326].
 - 8- Braams, B., Duijvenvoorde, A., Peper, J. & Crone, E. (2015). Longitudinal Changes in Adolescent Risk-Taking: A Comprehensive Study of Neural Responses to Rewards, Pubertal Development, and Risk-Taking Behavior. *Journal of Neuroscience*, May 6, 2015 • 35(18), 7226–7238.
 - 9- Steinberg, L., Albert, D., Cauffman, E., Banich, M., Graham, S., & Woolard, J. (2008). Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: evidence for a dual systems model. *Dev Psychol*, 44: 1764–1778.
 - 10- Jaworska, N., & MacQueen, G. (2015). Adolescence as a unique developmental period. *J Psychiatry Neurosci*, 40(5).
 - 11- Alderman, E., Breuner, C. (2019). Unique Needs of the Adolescent. *American Academy of Pediatrics*, 144(6).
 - 12- Shlafer, R., Hergenroeder, A.C., Jean Emans, S., & et al. (2014). Adolescence as a critical stage in the MCH Life Course Model: commentary for the Leadership Education in Adolescent Health (LEAH) interdisciplinary training program.
 - 13- Spear, L.P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neurosci Biobehav Rev*, 24:417-63.
 - 14- Casey, B.J., Jones, R.M., & Hare, T.A. (2008). The adolescent brain. *Ann N Y Acad Sci*, 1124:111-26. [doi: 10.1196/annals.1440.010].
 - 15- Jensen, B.P., Walley, S.C. (2019). Section on Tobacco Control. E-cigarettes and similar devices. *Pediatrics*. 143(2): e20183652.
 - 16- Karagianni, D., & Montgomery, A. (2018). Developing leadership skills among adolescents and young adults: a review of leadership programmes. *International Journal of Adolescence and Youth*, 1(23), 86–98.
 - 17- Montgomery, A., & Kehoe, I. (Eds.). (2015). *Reimagining the purpose of schools and educational organizations: Developing critical thinking, agency, beliefs in schools and educational organizations*. Cham, Switzerland: Springer.

- 18- Spence, S. H. (2003). Social Skills Training with Children and Young People: Theory, Evidence and Practice. *Child and Adolescent Mental Health*, School of Psychology, University of Queensland, Brisbane QLD 4072, Australia, 8)2(, 84– 96.
- 19- . Habibi Kaleybar, R., Bahadorikhosroshahi, J. (2017). The effectiveness training of self-management skills with academic alienation, academic persecution and bullying high school students. *Educ Strategy Med Sci*, 9 (5), 371-380.
- 20- Ershadichahardah, SH., Zabihi, R., & Kiumarsi, F,. (2021). The Effectiveness of Responsibility Training on Time Management and Goal Setting of Female Adolescents. *Iranian Journal of Educational Society*, 13(1), 200-208. [doi:10.22034/ijes.2021.242025].
- 21- Kraag, G., Zeegers, M. P., Kok, G., Hosman, C., & Abu-Saad, H. (2006). School programs targeting stress management in children and adolescents: A meta - analysis. *Journal of School Psychology*, 44, 449–472.
- 22- Khanifar, H., Naderi bani, N., Ebrahimi, S. D., fayyazi, M., & Rahmati, M. H. (2020). School Managers: Competence, Knowledge, Abilities and Skills and Model Presentation. *Journal of new approaches in educational administration*. 11(45), 1-30. [in Persian]
- 23- Johnson, M. H., George, M.P.H. P., Armstrong, M. I., Lyman, D. R., Dougherty, R. H., Dougherty, R. H., Daniels, A. S., Shoma Ghose, S., & Delphin-Rittmon, M. E. (2014). Behavioral Management for Children and Adolescents: Assessing the Evidence. *Psychiatric Services*, 'ps.psychiatryonline.org' 65(5), 580- 590